

FONDS WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

SEKSUALITEIT

JAARVERSLAG

2008

Postbus 75842 1070 AV Amsterdam	Secretariaat: Fie Carelsenlaan 50 3584 GK Utrecht	info@fwos.nl www.fwos.nl

Het FWOS financiert onderzoek ter bevordering van de seksueel-emotionele gezondheid van kinderen en jongeren

Voorwoord

In 2008 kon worden teruggekeken op het tienjarig bestaan van het FWOS als financier van wetenschappelijk onderzoek op het terrein van seksualiteit. Niet alleen om deze reden was het voor het Fonds een bijzonder jaar. Op verschillende fronten werd een nieuwe dynamiek bewerkstelligd. Dankzij de inzet van diverse bestuursleden werden bestaande regels en gegroeide situaties en praktijken vernieuwd en verbeterd. Dit resulteerde onder andere in het scheppen van vruchtbare mogelijkheden tot (geformaliseerde) samenwerking met externe partners, terwijl ook intern tot een meer zakelijke aanpak werd overgegaan. Zo is een zakelijker structuur ontstaan met professionele ondersteuning van het bestuur.

Voor het eerst kwam stelselmatig het onderzoek zelf, de uitvoering daarvan en de praktische toepassing volgens een programmatische aanpak aan de orde en kreeg dit de intensieve en professionele aandacht en zorg die het behoeft. Daarin kan door de vernieuwde structuur van het FWOS beter dan voorheen worden voorzien.

De verdergaande invulling in 2008 van de eerder gekozen theoretische benadering van seksualiteit als emotie vormde opnieuw een belangrijk aandachtspunt. Evenals het tot stand brengen van samenwerkingsverbanden die in sterke mate bijdragen aan de wetenschappelijke en maatschappelijke verankering van het FWOS.

Zoals gebruikelijk hoopt het bestuur dat dit jaarverslag stimuleert tot meedenken en tot kritisch en opbouwend commentaar. Wij verwelkomen elke inbreng in de lijn van onze doelstelling: het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek naar de ontwikkeling van de seksuele emoties bij kinderen en jongeren in samenhang met de bredere sociaal-emotionele ontwikkeling. Dit ten behoeve van opvoeding en onderwijs, voorlichting, preventie en hulpverlening, wetgeving en rechtspraak.

Prof.mr. Constantijn Kelk
voorzitter

Inhoudsopgave

Jaarverslag 2008

Voorwoord	3
1. Stand van zaken	7
2. Onderzoeksbeleid: van onderzoek naar praktijk via samenwerking	9
3. Overzicht van onderzoeks- en implementatieprojecten	17
4. Bestuurlijke activiteiten	27
5. Financieel beleid	33

1. Stand van zaken

Ook in het afgelopen jaar werkte het bestuur actief aan een verdere invulling van de doelstelling van het Fonds: het bevorderen van onderzoek, ontwikkeling en implementatie op het terrein van de seksuele en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en jongeren. Met name de toepasbaarheid van de onderzoeksresultaten voor de praktijk van opvoeding, voorlichting, hulpverlening en (overheids) beleid kreeg in dit jaar de nodige aandacht. Dit resulteerde in een eerste studiemiddag, georganiseerd door het FWOS, als sluitstuk van een onderzoek naar de seksuele ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen.

Al in het 'Programma Wetenschapsbeleid 2006', waarin ook een nadere invulling wordt gegeven aan de onderzoeksprioriteiten, wordt melding gemaakt van de brede-contextbenadering die het FWOS voorstaat. In die benadering wordt de seksuele ontwikkeling gezien als deel van de bredere sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling. Door deze ontwikkeling tevens in een emotietheoretisch perspectief te plaatsen kunnen ook de motivatie tot seksueel gedrag en de actiebereidheid van de persoon zelf (het zogenaamde actor-perspectief), door aantrekkingskracht van een andere persoon of beoogde situatie(s), beter in kaart worden gebracht. Daarmee kan ook een bijdrage worden geleverd op het terrein van transitieonderzoek. Het levert meer inzicht op in de mijlpalen of overgangen in de ontwikkeling naar verdere zelfstandigheid, en in de factoren die bijdragen aan een al of niet problematisch verloop van deze overgangen.

De ingezette koers kreeg ook het afgelopen jaar verder vorm en inhoud. De eerste stap was het contact, op initiatief van het FWOS, met het grote onderzoeks- en ontwikkelingsfonds Zorgonderzoek Nederland / Medische Wetenschappen (ZonMw), tien jaar geleden ingesteld door het ministerie van VWS. In januari 2008 werd een samenwerkingsovereenkomst gesloten, voorlopig voor een periode van vijf jaar. De samenwerking heeft meer specifiek betrekking op het programma 'Seksuele gezondheid van de jeugd' (in de leeftijdsgroep van 9 tot 21 jaar) dat vanaf 2007 tot 2012 bij ZonMw loopt. Het grote landelijke onderzoek 'Seks onder je 25er', enkele jaren geleden uitgevoerd door Rutgers Nisso Groep en Soa Aids Nederland, vormt de basis van dit programma.

ZonMw is vooral gericht op praktische (beleids)vragen op het terrein van de seksuele gezondheid van jongeren. Daarom is afgesproken dat de bijdrage van het FWOS zich met name zal richten op het leveren van diepergaande onderbouwing van de praktijkgerichte interventies en aanverwante beleidsactiviteiten. In deze langdurige en intensieve samenwerkingsperiode financiert het FWOS projecten die gezamenlijk als nuttig en belangrijk worden beoordeeld; ZonMw levert het praktisch-wetenschappelijke kader voor het interesseren van onderzoekers respectievelijk onderzoeksinstellingen, voor de professionele beoordelingen van subsidieaanvragen, en voor de zakelijke afhandeling.

Het eerste product van deze samenwerking met ZonMw betrof de totstandkoming van een vierjarig onderzoeksproject aan het eind van 2008. Dit project was voorbereid door een team van deskundigen dat tevens de wetenschappelijke eisen en criteria opstelde waaraan een dergelijk project zou moeten voldoen. Deze werden opgenomen in de zogenaamde *call*, de oproep om subsidieaanvragen in te sturen, die FWOS samen met ZonMw liet uitgaan in het voorjaar van 2008. Uit de binnengekomen aanvragen werd het project geselecteerd dat het beste voldeed aan de in deze *call* genoemde criteria. Het project gaat begin 2009 van start.

Het Fonds heeft een maatschappelijke taak die bestaat uit bevordering van de seksueel-emotionele gezondheid van kinderen en jongeren door financiering van onderzoek en andere wetenschappelijke en maatschappelijke activiteiten in het verlengde daarvan. De geïntegreerde benadering van de seksuele ontwikkeling als belangrijk deel van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen is daarbij richtsnoer, zowel in onderzoek als bij implementatie. De hantering van een emotietheoretische invalshoek geeft extra inzicht in processen en ontwikkelingstrajecten. Het toepassen van kwalitatieve methoden, naast

andere onderzoeksmethoden, heeft tot nu toe bij verschillende onderzoeksprojecten zeer positief gewerkt en tot nieuwe inzichten geleid.

Dat vanuit de subsidiegever ook duidelijk sturing gegeven moet worden om tot praktisch bruikbare resultaten te komen wordt in toenemende mate duidelijk. Dat geldt niet alleen voor het FWOS, maar ook voor een groot fonds als ZonMw. Na een jaar waren beide partijen het erover eens dat kon worden gesproken van een stimulerende samenwerking. Ze waren het er evenzeer over eens dat in deze financieel onzekere tijden er alles aan moet worden gedaan om bij een zo efficiënt mogelijke inzet van middelen een zo optimaal mogelijk resultaat te krijgen dat ook voor de praktijk bruikbaar is. Belangrijk is om te kiezen voor een 'ketenaanpak', waarbij onderzoek-ontwikkeling-implementatie al zoveel mogelijk binnen één project worden meegenomen in een planmatige aanpak.

Het FWOS-bestuur had het afgelopen jaar al besloten om zich extra in te zetten voor de praktische toepassing van de uit onderzoeksprojecten verkregen resultaten en dat op structurele wijze aan te pakken. Na de succesvolle eerste stap tot samenwerking op onderzoeksgebied met ZonMw zette het FWOS eveneens in 2008 een belangrijke tweede stap. Het Fonds trad in overleg met de Rutgers Nisso Groep om te komen tot een structurele samenwerking. Daarbij werd afgesproken dat de RNG, in opdracht van het Fonds, uit onderzoek voortkomende implementatieactiviteiten op zich zou nemen. Een en ander werd eind 2008 in een formele samenwerkingsovereenkomst bekrachtigd.

De in 2008 ingezette economische recessie heeft ook duidelijke effecten gehad op de financiële situatie van het Fonds. Dat betekent dat de komende jaren op bepaalde punten een wat terughoudender subsidiebeleid moet worden gevoerd. En wel aan de hand van een duidelijke prioriteitstelling wat betreft onderzoeksvoorstellen die qua thema en methode een reële bijdrage aan de geprioriteerde programmaonderdelen kunnen leveren.

2. Onderzoeksbeleid: van onderzoek naar praktijk via samenwerking

Bij het opstellen van het 'Programma Wetenschapsbeleid' in 2006 werd op basis van de missie en doelstelling van het Fonds een aantal uitgangspunten geformuleerd. In 2009 zal het programma op onderdelen worden aangevuld en vernieuwd. De uitgangspunten blijven echter ongewijzigd (voor een bespreking zie de paragrafen 2.1 t/m 2.3). Deze uitgangspunten vormen op hun beurt het fundament voor het *twee-sporenbeleid* dat essentieel is voor het onderzoeksbeleid en de onderzoeksprogrammering van het FWOS. Het eerste spoor betreft inventariserend, beschrijvend, probleemopenlegend en inzichtgevend onderzoek. Hieronder kan bijvoorbeeld ook het meer fundamenteel, theorievormend onderzoek worden geschaard. Het tweede spoor omvat praktijkgericht en praktijkondersteunend onderzoek alsmede ontwikkelings- en implementatieprojecten met het doel om de deskundigheid van de verschillende groepen professionals te bevorderen. In ontwikkelingsprojecten kunnen resultaten uit onderzoek worden vertaald en toegepast in het veld. Het ontwikkelingstraject kan worden afgesloten met evaluatie- en effectonderzoek. Na eventuele bijstelling kan implementatie op bredere schaal plaatsvinden. Deze twee sporen zijn terug te vinden in de huidige onderzoeksprogramma's van het Fonds, te weten het programma Seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen en het programma Sociaal-culturele context van seksualiteit en seksuele gezondheid van kinderen en jongeren.

We bespreken hierna enkele van de belangrijke uitgangspunten voor het onderzoeksbeleid van het FWOS en bekijken in hoeverre hieraan in 2008, en voor zover relevant ook al eerder, concreet invulling is gegeven.

2.1 De brede-contextbenadering in fundamenteel en praktijkgericht onderzoek

Deze benadering, toegepast in onderzoeksprojecten, werd al kort aangeduid in de inleiding. In het Programma Wetenschapsbeleid worden de uitgangspunten die betrekking hebben op de seksuele ontwikkeling als onderdeel van de bredere ontwikkeling als volgt omschreven:

- *Seksualiteit wordt beschouwd als een verlangen naar intensief emotioneel en lichamelijk contact dat in principe zeer positief kan werken. De verkennende activiteiten van kinderen en jeugdigen worden gezien als noodzakelijke bouwstenen om tot dat positieve contact te kunnen komen in adolescentie en volwassenheid. De ervaringen die kinderen en jongeren in contacten thuis en op school, met vriendjes en vriendinnetjes, opdoen vormen een emotionele en sociale leerschool. Zo wordt een belangrijke basis gelegd voor latere intieme contacten en relaties.*
- *Seksualiteit wordt aldus opgevat als deel van een bredere ontwikkeling. Wat in die bredere ontwikkeling verkeerd gaat kan negatief doorwerken in seksuele relaties in de volwassenheid. Omgekeerd kunnen positieve seksuele ervaringen in kindertijd of jeugd waarschijnlijk bijdragen aan een goede sociaal-emotionele ontwikkeling, terwijl negatieve seksuele ervaringen deze ontwikkeling kunnen schaden. Dit houdt in dat onderzoek een beschrijving dient op te leveren van de seksuele ontwikkeling in samenhang met belangrijke elementen uit de bredere sociaal-cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling ('Programma Wetenschapsbeleid 2006', p 2).*

De vraag is nu hoe deze uitgangspunten concreet vorm hebben gekregen in onderzoek. Een belangrijk vierjarig project, dat als eerste product van de samenwerking tussen FWOS en ZonMw eind 2008 uit een aantal subsidieaanvragen werd geselecteerd, heeft de potentie om meer inzicht te kunnen geven in de verschillende typen seksuele ontwikkelingstrajecten die kinderen kunnen doorlopen in samenhang met het algehele sociaal-emotionele en interactionele ontwikkelingsproces. Het theoretisch kader daarbij is de theorie van de complexe dynamische systemen van waaruit getracht wordt een model te construeren van

zich ontwikkelende seksualiteit als dynamisch proces vanuit het actorperspectief. Hopelijk kan over vier jaar met de dan verzamelde kennis een bijdrage worden geleverd aan deskundigheidsbevordering van en kennisoverdracht aan verschillende groepen professionals. Het gaat hier om fundamenteel theorievormend onderzoek dat past in het eerste spoor.

In 2008 werd een onderzoek afgesloten naar de seksuele ontwikkeling en seksuele opvoeding van jonge kinderen tot 12 jaar, waarbij zowel ouders als leidsters in de kinderopvang werden geïnterviewd. Er werd zowel gevraagd naar de algemene opvoedingsmethoden en -strategieën die de opvoeders gebruikten als naar de specifieke seksuele opvoeding. Uit de kwalitatieve analyses bleek dat de seksuele opvoeding nog geen vanzelfsprekend onderdeel vormde van de algemene opvoeding, dat men zich er minder gemakkelijk bij voelde, meer met ge- en verboden werkte en meer bezig was met (voorkomen van) risico's dan met de ontplooiing op dit vlak. Dit in tegenstelling tot andere aspecten van de opvoeding. Ook bleken veel ouders en leidsters vragen te hebben over hoe te reageren op seksuele vragen en seksueel getint gedrag van de kinderen. In de informatievoorziening aan opvoeders dient aan die geïntegreerde, vanzelfsprekende benadering van seksualiteit als onderdeel van de totale opvoeding dus nog de nodige aandacht besteed te worden.

Hoewel het hier om kwalitatief, explorerend en inventariserend, probleemoplossend onderzoek ging (het eerste spoor dus), was het toch duidelijk de bedoeling om al tot handvatten te komen voor de praktijk van de kinderopvang en van de opvoeding in het gezin. Om kennis aan te dragen voor beleidsontwikkeling op dit terrein binnen de diverse koepels en beroepsopleidingen en voor opvoedingsondersteuning van de ouders waar het de seksuele ontwikkeling betreft. In die zin is het dus meer een voorbeeld van praktijkgericht onderzoek dat past bij het tweede spoor van het onderzoeksbeleid.

Verspreiding van kennis verkregen uit dit onderzoek vond plaats door het onderzoeksrapport tegen kostprijs beschikbaar te stellen via de website van het Fonds, en er werd een studiemiddag georganiseerd waar resultaten van het onderzoek werden gepresenteerd voor beleids- en praktijkmensen uit de jeugdzorg en kinderopvang. Een verslag van de studiemiddag werd op de website van het FWOS gezet. Op die manier werd al een begin gemaakt met de implementatie van de onderzoeksresultaten, die het komend jaar wordt voortgezet.

2.2 Ontwikkeling en implementatie

Het belangrijkste uitgangspunt aangaande implementatie is als volgt geformuleerd in het 'Programma Wetenschapsbeleid':

- *Onderzoek dient ook bruikbaar te zijn voor de praktijk van opvoeding en onderwijs, voorlichting en begeleiding, wetgeving en bestuur. Dat betekent dat onderzoekers voeling moeten houden met de praktijk, open moeten staan voor thema's en problemen die vanuit het veld worden aangedragen. Anderzijds dient vanaf de eerste opzet van het onderzoek rekening gehouden te worden met de vertaling van de onderzoeksresultaten naar de praktijk, zodat implementatie succesvol kan verlopen ('Programma Wetenschapsbeleid 2006', p 2).*

Pas in 2008 is begonnen om meer structureel en op programmatische wijze aandacht te gaan besteden aan de implementatie van onderzoeksresultaten. Dit als krachtige impuls voor de verdere invulling van het twee-sporenbeleid en als extensie van het praktijkgerichte onderzoek.

Om op professionele wijze, met een programmatische aanpak, vorm en inhoud te kunnen geven aan de vertaling van onderzoeksresultaten voor de praktijk werd overleg gevoerd met de Rutgers Nisso Groep (RNG), kenniscentrum op het terrein van seksualiteit. Dit resulteerde eind 2008 in een samenwerkingsovereenkomst voor in principe vier jaar. De RNG zal op basis van een door FWOS voorgenomen project vóór aanvang van dat project

een implementatieadvies uitbrengen, gevolgd door een implementatieplan bij afronding van het onderzoek. Dat plan is gebaseerd op:

- het implementatieadvies,
- de doelstellingen en doelgroepen van de implementatieactiviteiten,
- tussentijds verkregen informatie over de onderzoeksvoortgang,
- gerapporteerde uitkomsten van het onderzoek, en
- eventuele aanvullende gesprekken met onderzoeker, FWOS of andere relevante betrokkenen.

Het implementatieplan van de RNG bestaat uit basisactiviteiten die bij ieder onderzoek worden uitgevoerd, zoals factsheets of andere publieksvriendelijke versies van onderzoeksresultaten, persbericht, te woord staan van de pers door afdeling Communicatie van RNG en verwijzing op de website van de RNG. Daarnaast kan naar keuze ook maatwerk worden geleverd, afhankelijk van doelstelling en doelgroepen en het terrein, zoals praktijk, beleid, of onderzoek. Het gaat bijvoorbeeld om de organisatie van een studiedag, het uitvoeren van aanvullend implementatieonderzoek, vertaling van informatie naar specifieke groepen intermediairs of einddoelgroepen. Ook kan het gaan om formuleren en verspreiden van beleidsaanbevelingen.

Eind 2008 werden samen met de RNG de eerste voorbereidingen getroffen voor de organisatie van een studiedag in het najaar van 2009. Dit in vervolg op de studiemiddag van november 2008 waarmee het onderzoek naar de seksuele opvoeding van jonge kinderen werd afgesloten. Bij die gelegenheid bleek dat de deelnemers veel behoefte hadden aan informatie en scholing op dit gebied. In 2009 wordt een voorbereidingsgroep samengesteld van sleutelfiguren uit beleid en praktijk die meedenken over de verdere invulling en vormgeving van de studiedag. De ochtend wordt besteed aan presentatie van de nieuwste gegevens uit een update van het onderzoek uit 2003: 'Seks in de groei' (zie ook paragraaf 2.3 onder het kopje *Rutgers Nisso Groep*). De middag bestaat uit een tiental workshops voor diverse groepen professionals.

Op wat bescheidener schaal wordt in mei 2009 een studiemiddag georganiseerd rond het onderzoek van drs. R. Piternella, pedagoog en woonachtig in Aruba, en daar met financiering van het FWOS onderzoek heeft gedaan naar de seksuele ontwikkeling van jongeren, de (seksuele) opvoeding door de ouders en de communicatie tussen beide generaties. De heer Piternella hoopt op dit onderzoek in 2010 te promoveren. Op de studiemiddag zullen daarnaast ter vergelijking onderzoeksresultaten over allochtone jongeren in Nederland worden gepresenteerd.

2.3 Samenwerking

Voor een klein fonds is het noodzakelijk dat wordt samengewerkt met andere instellingen, zowel inhoudelijk als in financieel opzicht.

Het volgende uitgangspunt heeft hierop betrekking:

- *Vanaf het begin van zijn feitelijke werkzaamheden in 1998 heeft het Fonds zich op het standpunt gesteld dat het als fonds voor wetenschappelijk onderzoek wil fungeren. Dit houdt in dat het noodzakelijk is samen te werken met andere onderzoeksinstellingen en instellingen die zich bezighouden met de ontwikkeling van programma's. En gezien de beperkte financiële middelen geldt dat ook voor de samenwerking met andere fondsen waar belangstelling bestaat voor het hier aan de orde zijnde kerngebied. Het is dan van belang om een helder onderzoeksprogramma te hebben dat als toetsingskader kan fungeren ('Programma Wetenschapsbeleid 2006', p 2).*

Inmiddels heeft het FWOS al een klein netwerk van samenwerkingspartners opgebouwd. Het gaat dan zowel om fondsen als om onderzoeks- en ontwikkelingsinstellingen. Doel is om

zowel inhoudelijk-wetenschappelijk als op terreinen van informatie, kennisoverdracht en implementatie de krachten te bundelen en daardoor tot betere kwaliteit en meer rendement te komen. Uiteindelijk hoopt het FWOS dat dit ook tot de nodige efficiency zal leiden wat betreft de aanwending van financiële middelen. Op dit moment is dat nog niet het geval. Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste samenwerkingspartners, en een enkele beoogde partner, en de inhoud van die samenwerking.

ZonMw

Doel van de samenwerking is tweeledig. Er zijn veel overeenkomsten tussen het ZonMw-programma 'Seksuele gezondheid van de jeugd' en het onderzoeksprogramma van het FWOS. Ook ZonMw staat een brede benadering voor van de seksuele ontwikkeling en gezondheid van jongeren en ook binnen dit programma is er aandacht voor kinderen, ongeveer vanaf 9 jaar.

De beide organisaties kunnen elkaar goed aanvullen waar het dit programma betreft, de praktijkgerichte en op implementatie gerichte benadering van ZonMw kan onderbouwd worden met meer fundamenteel onderzoek dat het FWOS kan laten uitvoeren. Het FWOS kan profiteren van de ondersteuning die het ZonMw-bureau kan bieden en van de door ZonMw gehanteerde werkwijze.

Daarnaast participeert een bestuurslid van het Fonds op persoonlijke titel in de ZonMw-commissie 'Seksuele gezondheid' die de binnenkomende subsidieaanvragen moet beoordelen en adviezen opstelt voor het bestuur van ZonMw en in enkele gevallen ook rechtstreeks voor het ministerie van VWS. In de commissie zit ook een waarnemer van dit ministerie.

Het bestuurslid heeft tevens de taak te signaleren welke thema's voor het FWOS relevant zouden kunnen zijn. Via een *call* vanuit ZonMw kunnen dan een of meer kleinere, praktijkgerichte projecten worden geworven, waarna deze bij voldoende kwaliteit door het Fonds zouden kunnen worden gefinancierd. Dat geldt ook voor implementatieprojecten, waarbij interventies op hun effectiviteit kunnen worden getoetst.

NWO

Eind 2008 kwam bij het Fonds een verzoek binnen van NWO, afdeling Maatschappij- en Gedragwetenschappen, om samen te werken binnen het programma Jeugd en Gezin, de meer fundamentele tegenhanger van een programma 'Zorg voor jeugd' bij ZonMw. Een citaat uit het programma 'Jeugd en Gezin' van NWO:

- *Het ZonMw-onderzoeksprogramma 'Zorg voor Jeugd' richt zich op de verbetering van de effectiviteit van alle interventies, programma's en zorgvoorzieningen die in Nederland aanwezig zijn. Het doel van dat programma is om deze zorg te verbeteren door een krachtige impuls te geven aan het wetenschappelijk onderzoek naar methodieontwikkeling en naar effectiviteit van interventies.
Het is van groot belang om naast dit meer toegepaste onderzoek binnen het programma 'Zorg voor Jeugd' ook een fundamenteel wetenschappelijk onderzoeksprogramma te ontwikkelen, dat is gericht op kennisvermeerdering over het ontstaan van problemen onder jongeren, de normale en meer problematische ontwikkelingspaden die zich hierin voordoen, de belangrijkste determinanten van deze ontwikkeling en in het verlengde hiervan de mogelijkheden om (problematische) ontwikkeling bij te sturen.*

Uit nadere informatie bleek dat men ook de seksuele ontwikkeling als een onderdeel van dit programma wilde opnemen als het FWOS wilde samenwerken. En hoewel het uit het programma niet zo duidelijk blijkt wilde men onderzoek niet beperken tot problematische ontwikkelingen, maar was men ook geïnteresseerd in het gewone seksuele en sociaal-emotionele ontwikkelingsproces, dat de kern vormt van het programma van het Fonds. Tenslotte zouden beide partijen financiën moeten aandragen voor onderzoeksprojecten en zou het selectieproces ook gezamenlijk worden uitgevoerd.

In dit geval is het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de financier van het programma en is al voor aanvang van dit onderzoeksprogramma vastgesteld dat men met

andere financiers wil samenwerken en tot een vorm van co-financiering wil komen. Dit in tegenstelling tot het uitsluitend door VWS gefinancierde ZonMw-programma. Het FWOS-bestuur heeft besloten om over mogelijke samenwerking met NWO verder van gedachten te wisselen met vertegenwoordigers van het MaGw-bestuur (MaGw = Maatschappij- en Gedragwetenschappen) en in het voorjaar van 2009 tot een definitief besluit te komen.

Rutgers Nisso Groep

Vanaf 2000 is het Fonds al opdrachtgever en financier van onderzoeksprojecten die door het NISSO en later RNG werden uitgevoerd. Het bekendste onderzoek, dat ook de basis vormde van het onderzoeksprogramma van het FWOS is 'Seks in de groei. Een verkennend onderzoek naar de (pre-)seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen'. Het gelijknamige rapport van H. de Graaf en J. Rademakers verscheen in 2003 bij uitgeverij Eburon in Delft. Daarnaast werd in 2002 een overeenkomst gesloten tussen FWOS en RNG waarin werd vastgelegd dat een klein deel van het onderzoeksarchief van dr. E. Brongersma beheerd zou worden door RNG en na verdere ontsluiting onder voorwaarden beschikbaar zou worden gesteld voor onderzoekers. Het archief moest 10 jaar gesloten blijven na overlijden van de erflater in 1998, en was dus pas vanaf begin 2008 toegankelijk voor onderzoekers. Door middel van het contract dat in 2008 met de RNG werd gesloten kan het FWOS nu een beroep doen op een ander deel van de expertise van dit kenniscentrum seksualiteit, namelijk ontwikkeling en implementatie.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Ook met dit instituut werd een aantal jaren geleden een overeenkomst gesloten betreffende de opname van het grootste deel van de collectie van dr. E. Brongersma. Het ging hier met name over het biografisch materiaal, zoals zijn juridische en politieke loopbaan en persoonlijk leven. En daarnaast is er de seksuologiecollectie van 5000 boeken en artikelen. Na voorbereidende werkzaamheden werd in 2008 begonnen met de ontsluiting van het materiaal en onderbrengen in het systeem van het IISG volgens de daarvoor geldende standaarden en criteria. Het geheel zal drie à vier jaar in beslag nemen. Op onderdelen zal de collectie al eerder beschikbaar zijn voor onderzoekers.

Henny Verhagen Stichting

De Henny Verhagen Stichting, genoemd naar de eerste vrouwelijke geneeskundig hoofdinspecteur voor de geestelijke volksgezondheid (1919-1984), stimuleert wetenschappelijk onderzoek en onderwijs op het gebied van gezondheid(szorg) en diversiteit. Zij doet dit onder andere door de vestiging en continuering van bijzondere leerstoelen en door samenwerking met het (G)Gz-veld. De stichting wil als schakel fungeren tussen wetenschap en praktijk en wil bundeling van expertise en van kennisoverdracht stimuleren. Speerpunten van het beleid zijn gender en etniciteit. De stichting heeft een onbezoldigd bestuur en geen eigen vermogen. Men wilde graag een leerstoel vestigen met als onderzoeksthema de sociaal-emotionele en seksuele gezondheid van allochtone jongeren. Voor financiering werd contact gezocht met het FWOS in zijn hoedanigheid van fonds voor wetenschappelijk onderzoek en met GGz Eindhoven als een van de vele grote veldpartijen waar ontwikkeling en implementatie zou kunnen plaatsvinden. Na overleg tussen deze drie partijen in 2007 en het schrijven van een voorbereidende notitie is besloten dat FWOS en GGzE ieder de helft van het hoogleraarsalaris en van de bijbehorende aio (eis van de Universiteit Utrecht) gedurende vijf jaar zullen bekostigen. Na instemming van de HVS met de door het FWOS gestelde voorwaarden, alsmede goedkeuring van decaan prof.dr. Koops van de Faculteit Sociale Wetenschappen, is eind 2008 een structuurrapportcommissie ingesteld. Bij een voorspoedig verloop is realisering in de eerste helft van 2010 mogelijk.

2.4 Organisatie en regelgeving van het onderzoeksbeleid van het FWOS

Inhoudelijk beleid, zeker bij een fonds als dit, dient ondersteund te worden door een goede structuur, met heldere regels en procedures, zodat subsidieaanvragers weten waar ze aan toe zijn en ook naar de buitenwereld dit beleid kan worden verantwoord. Daarmee wordt iedere subsidieaanvrager op dezelfde wijze behandeld en is willekeur uitgesloten.

Wil men als relatief klein fonds als volwaardige (samenwerkings)partner worden gezien dan is het van belang dat men zich kan beroepen op een duidelijk onderzoeksprogramma, zoals in een van de bovengenoemde uitgangspunten van het Programma Wetenschapsbeleid is vermeld. Maar belangrijk is ook dat de bijbehorende regels, procedures en voorwaarden die betrekking hebben op het aanvragen van subsidie, de thema's die in aanmerking komen, subsidieverstrekking, referenten en beoordelingscriteria, vastgelegd zijn en beschikbaar voor subsidieaanvragers en andere geïnteresseerden. Ook toetsingscriteria voor eventuele belangenverstrengeling als het gaat om referenten of bestuurs- en commissieleden van het Fonds dienen te zijn vastgelegd.

Het is met name de taak van de Commissie Wetenschapsbeleid van het FWOS om zich met deze procedures bezig te houden, naast de inhoudelijke onderzoeksprogrammering, en het bestuur hierover te adviseren. Daarnaast is er de Commissie Informatie en Implementatie die tot taak heeft om het implementatiebeleid programmatisch op- en uit te bouwen, in nauw overleg met de Commissie Wetenschapsbeleid, en daarvoor voorstellen te doen aan het bestuur.

Commissie Wetenschapsbeleid

Al vanaf het begin van haar oprichting in 2003 had deze commissie de taak om het bestuur te adviseren over het onderzoeksbeleid en de concrete onderzoeksprogrammering, wat in 2006 leidde tot de opstelling van het Programma Wetenschapsbeleid en Procedures, dat in 2009 aan herziening toe is. De commissie bestaat uit enkele bestuursleden, waaraan in 2009 nog een of meer externe leden of adviseurs voor bepaalde tijd zullen worden toegevoegd.

In het afgelopen jaar was een van de belangrijke taken van de commissie om procedures rond subsidieaanvragen nader uit te werken en op schrift te stellen. Er zijn weliswaar procedures opgenomen in het Programma Wetenschapsbeleid 2006, maar deze zijn wat globaal en behoeven uitwerking in detail. Dit proces werd versneld door de formele samenwerking met ZonMw, die het mogelijk maakte om, althans voor een deel, te putten uit de regels en procedures van deze organisatie. Zo werden subsidievoorwaarden, aanvraagformulieren en beoordelingsformulieren voor referenten met een aantal aanpassingen overgenomen van ZonMw.

Er werden standaardbrieven ontworpen bestemd voor diverse betrokkenen in verschillende fasen van het aanvraag- en beoordelingsproces. Een tijdsplanning werd vastgelegd vanaf indiening van de vooraanmelding tot de definitieve honorering, met alle fasen van beoordeling, wederhoor en advies door de commissie daartussen. Dit om zoveel mogelijk helderheid te verschaffen over sluitingstermijnen en wachtperiodes tot aan de definitieve beslissing door het FWOS-bestuur. En dit alles in het kader van de verdere standaardisering van procedures en daarmee de voortgaande professionalisering van het FWOS.

Commissie Informatie en Implementatie

Het FWOS heeft in 2008 een Commissie Informatie en Implementatie in het leven geroepen die de oude PR-commissie moest vervangen. Deze bestaat uit enkele bestuursleden en externe adviseurs. Het is de taak van deze commissie om in 2009 en daarna het informatie- en implementatiebeleid van het Fonds vorm en inhoud te geven.

Een belangrijke taak is om de implementatie van onderzoeksresultaten op verschillende manieren te doen uitvoeren, in het algemeen in samenwerking met anderen. Bijvoorbeeld door zorg te dragen voor verspreiding van onderzoeksrapporten en doen opstellen en

verspreiden van factsheets als resultaat van afgesloten onderzoeksprojecten. Maar ook de organisatie van studiedagen, expertmeetings en dergelijke vallen daaronder. Het zorgen voor relevante informatie over het FWOS in de vorm van bijvoorbeeld brochures in digitale of papieren vorm is ook een aandachtspunt. Van belang is verder het onderhouden van contacten met de media en het bijhouden van een lijst met voor het FWOS belangrijke media en journalisten.

Een andere taak is de verdere vernieuwing van de website gestalte te geven met relevante informatie voor verschillende doelgroepen en aankondiging van subsidierondes.

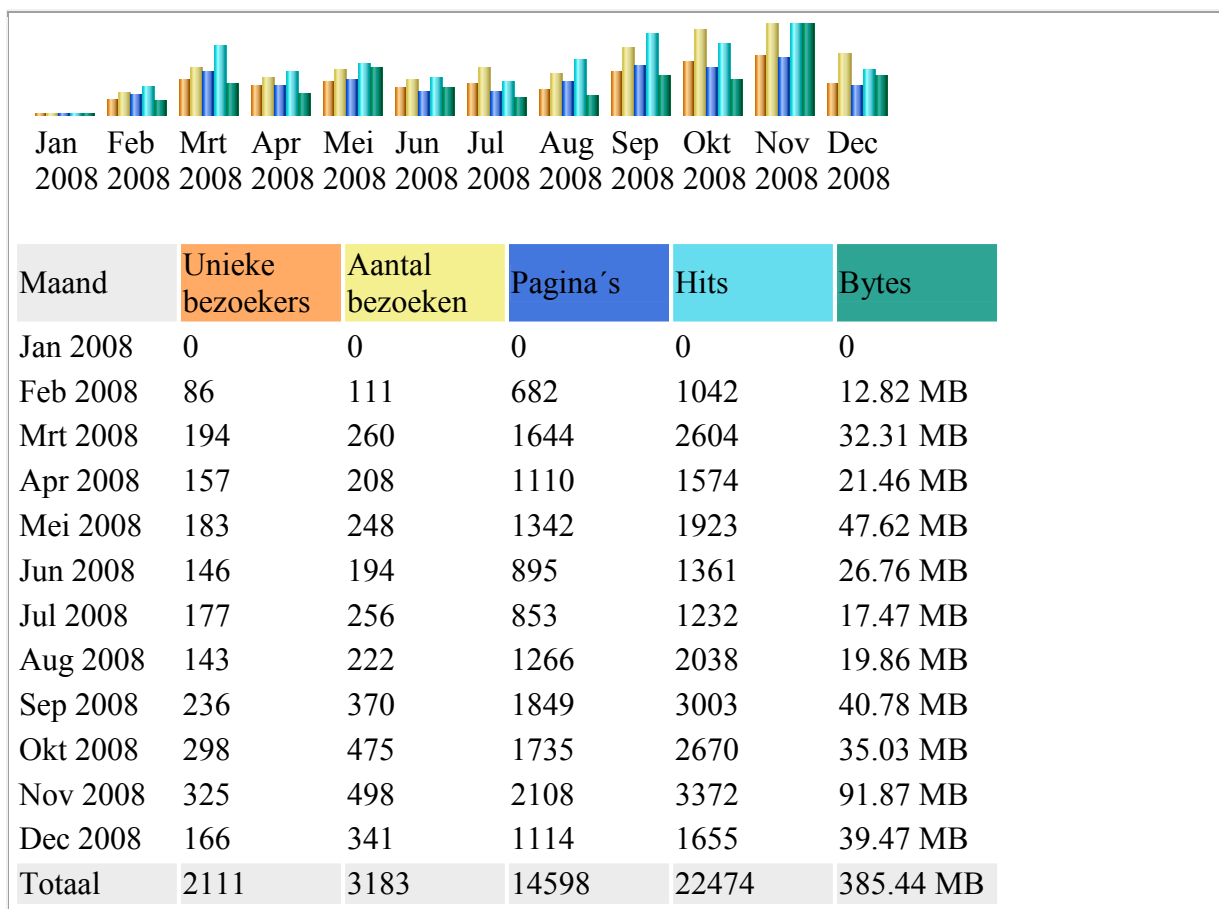
Specifiek ten behoeve van de website is door het bestuur opdracht gegeven voor de volgende activiteiten, die onder verantwoordelijkheid van de commissie verder worden uitgevoerd:

- nieuwe vormgeving van de website op basis van het nieuwe logo dat eind 2008 is ontworpen;
- een informatie- en nieuwsrubriek opzetten voor onderzoekers, professionals in de jeugdzorg, onderwijs, kinderopvang, kinder- en jeugdrecht; journalisten;
- het opzetten van een informatie- en nieuwsrubriek voor potentiële donateurs en (mogelijk) een breder publiek;
- het via de website digitaal opvraagbaar maken van diverse aanvraagformulieren voor projectsubsidies;
- en tevens het via de website digitaal opvraagbaar maken van de nog te ontwikkelen factsheets, brochures en dergelijke van het FWOS.

De in 2008 vernieuwde website blijkt in vergelijking met voorgaande jaren veel bezoekers te trekken (zie tabel 1).

In totaal bezochten 2111 bezoekers de site, vooral in het laatste kwartaal was het druk. Het hoogste aantal bezoekers is te zien in november. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de studiemiddag over seksuele opvoeding van jonge kinderen waarvoor men zich via een digitaal formulier kon inschrijven. Het aantal bezoeken bedroeg ruim 3000, dus een aantal bezoekers heeft meer dan eens de site bezocht.

Tabel 1: Bezoekersaantallen 2008 | Website FWOS | www.fondsseksualiteit.nl

NB: De telling begint in februari 2008 wanneer de website bij nieuwe host Mijndomein online is ondergebracht.

3. Overzicht van onderzoeks- en implementatieprojecten

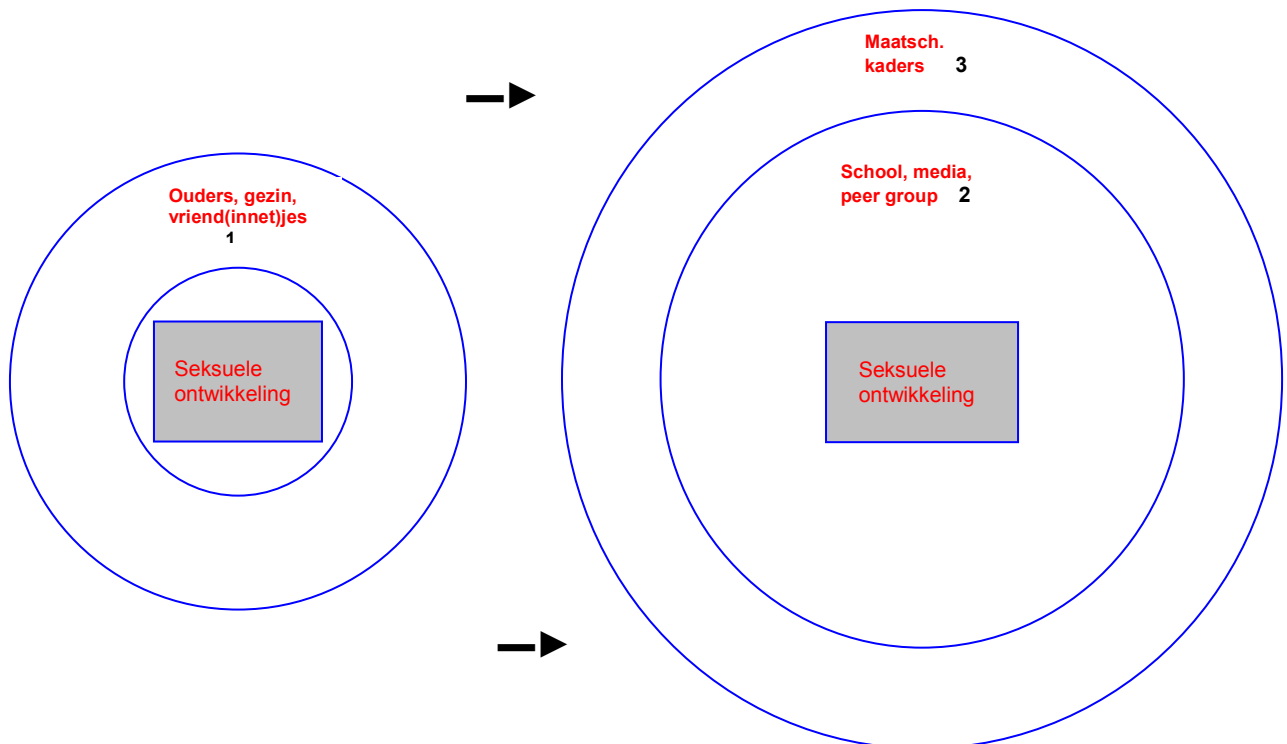
De beschrijving van de onderzoeksprojecten wordt net als in het Jaarverslag 2007 verduidelijkt aan de hand van een schema met concentrische cirkels. Deze keer is het schema opgesplitst in twee delen en is de ontwikkeling van het jonge kind 'eruit gelicht' (figuur 1a). Daarnaast staan de buitenste cirkels met de directe invloedssferen op de ontwikkeling van de jongere (figuur 1b).

De *binnenste cirkel, de kern*, geeft het individu weer dat in ontwikkeling is, in lichamelijk en psycho-sociaal opzicht, op het terrein van onder meer de sociaal-emotionele en sociaal-cognitieve ontwikkeling, en in samenhang hiermee op het terrein van de seksuele ontwikkeling.

De *eerste cirkel* hieromheen betreft de personen en situaties waarmee het kleine of groter wordende kind direct verkeert: de bindings- en hechtingsfiguren en de directe opvoeders. Zij geven steun, warmte, oriëntatie en houvast, en ook regels en sancties.

De *tweede cirkel* (zie figuur 1b) betreft die personen en sociale situaties waarmee het opgroeiende kind te maken heeft, en waarmee het buiten de directe leefomgeving van het gezin, de familie en soortgelijke persoonlijke contacten treedt. Het betreft leeftijdgenoten, school en (later) werk, niet-persoonlijke sociale situaties en dergelijke. Het zijn als het ware de directe actievelen waar het opgroeiende kind zich kan oriënteren en informatie opdoet, de complexiteit van sociale situaties ervaart, de noodzaak van regel geleid gedrag gaat beseffen en erop leert inspelen, en (mede) aan de hand van rolmodellen uit peer group en media tot identiteitsvorming komt.

De *derde, buitenste, cirkel* betreft de ruimere sociale kaders waar het opgroeiende kind en de jongere mee te maken hebben. Maatschappelijke opvattingen, gedragsmodellen op allerlei gebied, sociale en wettelijke regels. In de ontwikkeling levert deze kring deels bevestiging van wat al in directe actievelen geboden werd, maar deels ook worden in deze ruimere en meer abstracte wereld tegenstrijdigheden ervaren met wat in de eerdere actie- en leefwerelden als min of meer vanzelfsprekend werd aangenomen.

Figuur 1a Ontwikkeling van het jonge kind (kern + cirkel 1)

Figuur 1b Invloedssferen bij ontwikkeling van de jongere en adolescent (kern + cirkel 2 en 3)

Deze cirkels moeten echter niet gezien worden als van elkaar afgegrensd en ondoorlaatbaar. Een citaat uit het Jaarverslag 2007:

- *De ordening in cirkels mag de interdependentie niet uit het oog doen verliezen. Ouders, bijvoorbeeld, gaan met hun kinderen om op een wijze die zij eerder in hun directe sociale omgang en in hun deelname aan het maatschappelijk verkeer geleerd hebben: hoe je als goede ouder in de huidige tijd met je kinderen omgaat. Op het terrein van de seksuele ontwikkeling doet deze interdependentie zich duidelijker voor. Ouders, en andere opvoeders zoals leidsters van kinderdagverblijven, reageren op lichamelijke exploraties van jonge kinderen op een bepaalde wijze. En deze kan een verdergaande reeks verkenningen ofwel steunen dan wel afremmen of nopen tot verbergen. Deze ouders en anderen doen dit veelal spontaan, vanuit de vanzelfsprekendheden van hun eigen opvoeding en vanuit hun maatschappelijke en culturele denk- en actiekaders. De invloeden van actoren uit de bredere cirkels komen dus de directe leefomgeving van het kind binnen. Wanneer wetten en andere maatschappelijke regels beperkingen opleggen aan het gedrag, zal de dwang die hiervan soms uitgaat in de praktijk veelal niet rechtstreeks door het kind worden ervaren. Ze zullen het kind bereiken via de ouders, de school, de opvattingen van leeftijdgenoten en de regels en sancties in de bredere omgeving.*

De onderzoeksprojecten worden hierna gepresenteerd volgens het hierboven gegeven schema.

3.1 De seksuele ontwikkeling in relatie tot de persoonlijke ontwikkeling (kern)

Lopende projecten

3.1.1 De psychoseksuele ontwikkeling van kinderen met een atypisch genderrolgedrag in de kindertijd

<i>Financiering</i>	€ 69.335
<i>Projectleiding</i>	Mw prof.dr. P.T. Cohen-Kettenis, VUMC
<i>Uitvoering</i>	Drs. Th. Steensma
<i>Looptijd</i>	Eind 2007 tot begin 2009
<i>Doelstelling</i>	Inzicht krijgen in de processen/factoren die een rol spelen bij het al dan niet voortduren van de genderdysforie na de kindertijd (deelonderzoek 1). Zicht krijgen op de psychoseksuele ontwikkeling van niet-klinische kinderen die wel enig atypisch genderrolgedrag vertonen (deelonderzoek 2).
<i>Toelichting</i>	In deelonderzoek 1 gaat het om kinderen die door hun ouders werden aangemeld met genderdysforie en waarvan de ontwikkeling longitudinaal gevolgd is middels herhaalde metingen in de periode van 9 tot 16 jaar. De analyse van de longitudinale data sluit ten dele aan bij de analyse van een grootschalig onderzoek van Erasmus MC, waarin enkele vragen over het thema zijn opgenomen. De producten zullen bestaan uit twee artikelen, respectievelijk over de klinische en epidemiologische gegevens.

3.1.2 Prolactine gerelateerde bijwerkingen van antipsychotica bij jongeren. Effecten op de botopbouw en op de seksuele en puberteitsontwikkeling

<i>Financiering</i>	€ 27.500 (cofinanciering)
<i>Projectleiding</i>	Drs. I.W. de Groot (Symforagroep Amersfoort)
<i>Promotor</i>	Prof.dr. H. Buitelaar (Afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie, RU Nijmegen)

<i>Uitvoering</i>	Mw Y. Roke, psychiater (Symfora Groep Amersfoort in samenwerking met Radboud Universiteit Kinder- en Jeugdpsychiatrie, Erasmus MC Sophia Kinderziekenhuis en Meander MC)
<i>Looptijd</i>	Najaar 2006 tot najaar 2009
<i>Doelstelling</i>	Onderzoek naar de mogelijk negatieve bijwerkingen van veelgebruikte antipsychotica bij jongeren met psychiatrische stoornissen. Het gaat met name om het toetsen van in de literatuur gevonden aanwijzingen dat bedoelde antipsychotica een stijging van de prolactinespiegels in het bloed veroorzaken, hetgeen een remmend effect heeft op de geslachtshormoonspiegels, en daarmee op de lichamelijke en seksuele ontwikkeling, te weten de botontwikkeling, het intreden van de puberteit en van libido (zin in seks) en de mogelijkheid tot orgasme. Beoogd wordt 70 vroeg-puberale jongens en meisjes met stoornissen in het autismespectrum gedurende enkele jaren (meerdere meetmomenten) te volgen om de veronderstelde negatieve effecten vast te stellen (of de hypothese te falsificeren).
<i>Toelichting</i>	De resultaten van het onderzoek kunnen consequenties hebben voor de klinische praktijk en nader inzicht geven in de fysiologische kanten van de seksuele ontwikkeling.

Afgeronde projecten

3.1.4 De seksuele ontwikkeling in samenhang met de sociaal-emotionele ontwikkeling

<i>Financiering</i>	€ 5.000
<i>Uitvoering</i>	Dr.mr. C.J. Straver in samenwerking met andere deskundigen
<i>Looptijd</i>	2005-2008
<i>Doelstelling</i>	Inzicht krijgen in bovengenoemde samenhang met het oog op een groter theoretisch en empirisch onderzoeksproject.
<i>Toelichting</i>	De in vakkringen toegenomen aandacht voor emotietheorieën in de psychologie noopte tot het verkennen van mogelijkheden om deze algemene kennis vruchtbaar te maken voor het geplande hoofdthema van het fonds: onderzoek naar de seksuele ontwikkeling; nu in het licht van de seksuele ontwikkeling als een specifieke emotionele ontwikkeling.

Inmiddels is een samenwerkingsverband ontstaan tussen FWOS en ZonMw in het kader van het ZonMw-programma 'Seksuele gezondheid van de jeugd'. Deze samenwerking heeft geresulteerd in een vierjarig onderzoeksproject dat in maart 2009 van start gaat (zie onder *Projecten in voorbereiding*).

Projecten in voorbereiding

3.1.5 Tracing trajectories in the Sexual Development of Youth: an approach based on the theory of complex dynamic system

<i>Opdrachtgever</i>	ZonMw
<i>Financier</i>	FWOS
<i>Financiering</i>	€ 257.000
<i>Projectleiding</i>	Prof.dr. P. van Geert (Klinische en ontwikkelingspsychologie, RUG)
<i>Uitvoering</i>	Mw drs. M. Boelhauer (RUG); drs. F. de Groot (extern promovendus GGD); mw W. Dalenberg, Msc (onderzoeksmedewerker RUG)
<i>Looptijd</i>	April 2009 tot maart 2013

<i>Doelstelling</i>	Er is een empirisch, theoretisch en klinisch doel. Het empirische doel is het in kaart brengen van de seksuele ontwikkeling in relatie tot de additionele aspecten van interactionele en emotionele ontwikkeling. Het theoretisch en methodologisch raamwerk is de theorie van de complexe dynamische systemen. Het theoretisch doel is om een model te construeren van ontluikende en zich ontwikkelende seksualiteit dat dynamisch is en opgezet vanuit het actorperspectief. Het klinische doel is de mogelijkheid exploreren van een e-counseling type van interventie dat jongeren behulpzaam kan zijn bij een gezond verloop van de seksuele ontwikkeling.
<i>Toelichting</i>	Dit project is het eerste dat is voortgekomen uit de samenwerking tussen FWOS en ZonMw. Het wordt uitgevoerd in het kader van het ZonMw-programma 'Seksuele gezondheid van de jeugd'. De selectie van projectvoorstellen is volgens de gangbare ZonMw-procedures verlopen, waarbij een kwaliteitswerkgroep van experts met de selectie was belast. Het FWOS financiert en maakt daarbij gebruik van de bureaufaciliteiten van ZonMw. De subsidievoorwaarden zoals gehanteerd door ZonMw zijn van toepassing. In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een time-serial design in de vorm van webdagboeken die worden ingevuld door autochtone en allochtone kinderen en jongeren gedurende bepaalde periodes; daarnaast wordt ter vergelijking een cross-sectionele studie uitgevoerd bij enkele duizenden jongeren om te controleren voor eventuele invloeden die het invullen van de dagboeken kan hebben op de 'gewone seksuele ontwikkeling'.

3.2 Invloeden van de directe omgeving op de seksuele ontwikkeling (eerste cirkel)

Afgeronde projecten

3.2.1 De seksuele opvoeding en begeleiding van jonge kinderen door moeders en leidsters in de kinderopvang

<i>Financiering</i>	€ 96.000
<i>Projectleiding</i>	Prof.dr. J. Hermanns (UvA)
<i>Uitvoering</i>	Mw dr. Ch. Zwiep, pedagoog, leidster van projectbureau op het terrein van opvoedingsondersteuning, en parttime werkzaam aan de UvA.
<i>Looptijd</i>	Najaar 2006 tot najaar 2008
<i>Doelstelling</i>	Zicht krijgen op wat door moeders en door leidsters in de kinderopvang wordt waargenomen aan seksuele nieuwsgierigheden en acties van vooral jonge kinderen; hoe reageren zij hierop emotioneel en in gedrag; treden ze dan wel of niet op, en op welke wijze; welke taak zien zij voor zichzelf inzake de seksuele opvoeding.
<i>Toelichting</i>	Met behulp van kwalitatieve onderzoeksmethoden werden 50 moeders en 50 leidsters geïnterviewd over seksueel getint gedrag van de kinderen (van 0 tot 12 jaar), de algemene en seksuele opvoeding en hun eigen ervaringen en gevoelens daarbij. Behoeftte aan informatie en opvoedingsondersteuning kwam eveneens aan bod. Het onderzoek is afgesloten met een onderzoeksrapport, waarvan het eerste exemplaar werd aangeboden aan kinderboekenschrijfster Lydia Rood op een studiemiddag voor professionals in de kinderopvang en de jeugdzorg.

Projecten in voorbereiding

3.2.2 Update onderzoek rond seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen

<i>Financiering</i>	€ 40.000
<i>Projectleiding</i>	Mw dr. C. Wijsen (RNG) en mw dr. J. Rademakers (NIVEL)
<i>Uitvoering</i>	Mw drs. H. de Graaf (RNG)
<i>Looptijd</i>	Maart tot november 2009
<i>Doelstelling</i>	Op basis van een uitgebreide literatuurstudie wordt een update gegeven van nieuwe wetenschappelijke inzichten over de seksuele ontwikkeling van kinderen en trends in onderzoek.
<i>Toelichting</i>	De search richt zich op de wetenschappelijke onderzoeksliteratuur na verschijnen van het rapport 'Seks in de groei' (De Graaf en Rademakers, 2003) en beslaat de periode 2001 tot 2009. Daarbij gaat het zowel om nieuwe theoretische ontwikkelingsmodellen die worden gehanteerd met betrekking tot seksualiteit van kinderen als om thema's en trends in de wetenschappelijke literatuur over seksuele ontwikkeling en opvoeding van kinderen. Er wordt verder gekeken naar welke typen onderzoek de laatste jaren hebben plaatsgevonden en wat voor nieuwe inzichten die hebben opgeleverd. Ook invloedrijke factoren als de media en peers krijgen aandacht. Op basis van deze update zullen aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden geformuleerd.

3.3 De invloed van sociale situaties buiten het gezin (tweede cirkel)

Lopende projecten

3.3.1 Relationale en seksuele ontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen met cerebrale parese (CP)

<i>Financiering</i>	€ 30.000, cofinanciering met Kinderrevalidatiefonds Rotterdam en Johanna Kinderfonds.
<i>Projectleiding</i>	Mw dr. M. Roebroek (Afd. Revalidatie, Erasmus MC)
<i>Promotor</i>	Prof.dr. H.J. Stam, (Afdeling Revalidatie, Erasmus MC, Rotterdam)
<i>Uitvoering</i>	Mw drs. D.J.H.G. Wiegerink (Erasmus MC)
<i>Looptijd</i>	November 2007 tot november 2010 bij een 0,4 aanstelling
<i>Doelstelling</i>	Doel is om meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van intimiteit, seksualiteit en seksuele relaties bij jongeren met CP, alsmede in de factoren die daarbij van belang zijn. Het betreft analyse en rapportage van gegevens die reeds zijn verkregen uit een prospectief longitudinaal onderzoek bij jongvolwassenen met CP. Gekeken wordt naar de gevolgen van deze aangeboren hersenaandoening, met lichte of meer ernstige motorische stoornissen voor de sociaal-seksuele ontwikkeling.
<i>Toelichting</i>	Tot nu toe beschikbare gegevens wijzen uit dat jongeren met cerebrale parese in het aantal sociale en vriendschapsrelaties vergelijkbaar zijn met leeftijdgenoten, maar dat ze minder ervaring hebben met dating, romantische afspraakjes en met intieme en seksuele relaties. Eerste doel van het project is om inzicht te krijgen in problemen die CP-jongeren hebben in het aangaan en beleven van intieme en seksuele relaties; en in de wijze waarop de overgang van vriendschapsrelaties naar intieme en seksuele relaties verloopt. Ook de rol van seksuele zelfwaardering, vertrouwen op eigen kracht om dingen te bewerkstelligen en omgevingsfactoren als internet worden erbij

betrokken. Het tweede doel is om voor deze thema's een praktisch informatieaanbod te ontwikkelen voor behandelaars in de revalidatie.

3.4 Sociaal-culturele contexten van de seksuele ontwikkeling (derde cirkel)

Lopende projecten

3.4.1 *Seksualiteit onder de zestien: codes en praktijken in Nederland na 1945*

<i>Financiering</i>	€ 169.000
<i>Projectleiding</i>	Prof.dr. A. Heerma van Voss (UU)
<i>Uitvoering</i>	Dr. C. Wouters (UU)
<i>Looptijd</i>	Najaar 2004 tot eind 2009, 0.37 fte
<i>Doelstelling</i>	Inzicht krijgen in: de veranderingen in de maatschappelijke codes inzake de lichamelijke nieuwsgierigheid en seksuele verlangens van jongeren;de veranderingen in de codes voor de omgang tussen ouders en kinderen;de veranderingen in de codes voor de omgang tussen mannen en vrouwen;de verhouding tussen de codes en de feitelijke gedragingen van jongeren.
<i>Toelichting</i>	Het thema van de naoorlogse maatschappelijke veranderingen heeft niet alleen betrekking op seksueel gebied, maar ook en vooral op opvoedkundig terrein: de verhouding ouders-kinderen, de verhouding tussen de meer en minder machtigen, en de algemene democratiseringstendenzen als context voor de veranderde en veranderende seksuele opvoeding.

3.4.3 *Empirisch onderzoek naar de seksualiteit van jongeren op Aruba*

<i>Financiering</i>	€ 25.000 tot 2005; aanvullend € 12.000 in 2006 voor het schrijven van de dissertatie
<i>Promotor</i>	Prof.em.dr. C. Hamelink (UvA)
<i>Uitvoering</i>	Drs. W.R. Piternella (Aruba)
<i>Looptijd</i>	2002 tot mei 2009
<i>Doelstelling</i>	Inzicht krijgen in de seksualiteit van jongeren binnen een traditionele allochtone cultuur, die inmiddels een belangrijke rol speelt in de Nederlandse samenleving.
<i>Toelichting</i>	Dit onderzoek vormt een onderdeel van een dissertatie over jeugdseksualiteit, waarin de Arubaanse gegevens worden vergeleken met gegevens van Curaçao en Nederland. De onderzoeker combineert zijn jarenlange praktijkervaring als gezinsconsulent op Curaçao en Aruba met de gegevens uit zijn empirisch onderzoek. Hij beschrijft ondermeer de moeilijkheden in de interactie tussen de seksen en in de communicatie tussen ouders en jongeren. Dit in het kader van de overgangssituatie van een traditionele naar een meer moderne cultuur. Vooral de (aanzet tot) theorievorming over seksualiteit en seksuele opvoeding in een overwegend traditionele samenleving, die uit dit onderzoek kan voortkomen, wordt door het Fonds van belang geacht. Dit onder andere om meer inzicht te krijgen in vergelijkbare opvoedingssituaties en opvoedingspraktijken in ons land.

Afgeronde projecten

3.4.3 Pilot study Verschuivende leeftijdsgrenzen in de zedenwetgeving

<i>Financiering</i>	€ 38.000
<i>Projectleiding</i>	Prof.dr. M. Moerings (Strafrecht en criminologie, Universiteit Leiden)
<i>Uitvoering</i>	Drs. J. Gooren (UL)
<i>Looptijd</i>	Februari tot december 2008
<i>Doelstelling</i>	Antwoord proberen te krijgen op de vraag of de wet, naast de nodige bescherming ook de nodige exploratieruimte biedt voor het seksuele leerproces; en daarnaast verwerven van inzicht in de kwestie welke maatschappelijke invloeden een rol spelen in de recente veranderingen in de strafwet met betrekking tot de toelaatbaarheid van seksuele contacten van en met jeugdigen.
<i>Toelichting</i>	Naast bronnenonderzoek en de verzameling van de wetenschappelijke literatuur zijn 15 strafrechtsadvocaten geïnterviewd aan de hand van een open interview, die in de periode 1980 tot 2008 betrokken zijn geweest bij de vervolging van daders van seksuele contacten met twaalf- tot zestienjarigen, of slachtoffers van zulke contacten hebben bijgestaan. Wat zijn volgens hen de juridische knelpunten die ze tegenkwamen. De pilotstudie heeft geresulteerd in een intern rapport. Op basis hiervan wordt een vervolgonderzoek opgezet waarin naast gesprekken met advocaten ook gesprekken zullen worden gevoerd met zedenrechercheurs en zedenofficieren, alsmede met een aantal specialisten op dit terrein.

Projecten in voorbereiding

3.4.4 Vervolgstudie verschuivende leeftijdsgrenzen in de zedenwetgeving

In vervolg op de pilot study wordt een onderzoek voorbereid waarbij meer de nadruk ligt op handhaving. Hoe wordt de opsporing en vervolging gestalte gegeven. Naast aandacht voor de formele regels dient er ook aandacht te zijn voor de meer impliciet gehanteerde regels. Betekenis en meerwaarde van dit onderzoek is gelegen in de fundamentele vraag in hoeverre de overheid grenzen mag stellen (en strafrechtelijk mag ingrijpen) als het gaat om seksuele handelingen die zich in de relationele sfeer van adolescenten afspelen. De spanningsverhouding tussen ongewenste inmenging en effectieve bescherming wordt in dit onderzoek getoetst aan de achterliggende beginselen van de strafbaarstelling.

3.5 Implementatieprojecten

Voor het eerst kan in 2008 ook melding worden gemaakt van enkele implementatieprojecten die werden afgerond respectievelijk voorbereid. In hoofdstuk 2 werd daar al kort naar verwezen.

Afgerond project

3.5.1 Studiemiddag Seksuele opvoeding van jonge kinderen op 13 november 2008 te Utrecht

<i>Financiering</i>	€ 10.000
<i>Projectcoördinatie</i>	FWOS in samenwerking met Bureau Onderzoek, Tekst en Uitleg
<i>Uitvoering</i>	Mw drs. H.A.C. Brinkman en anderen
<i>Voorbereidingstijd</i>	Juli tot november 2008

<i>Deelnemers</i>	Medewerkers uit beleid en praktijk van de kinderopvang en jeugdgezondheidszorg
<i>Sprekers</i>	Mw dr. J. Rademakers (NIVEL), middagvoorzitter; mw dr. Ch. Zwiep, onderzoeker (projectbureau Kind&zo); prof.dr. J. Hermanns (UvA); Lydia Rood, auteur; mw drs. P. van Haastrecht (RNG).
<i>Doelstelling</i>	Presentatie van onderzoeksrapport en toelichting op belangrijkste resultaten uit het onderzoek. Inventarisatie bij deelnemers welke problemen en vragen men op dit terrein heeft. De studiemiddag diende ook als voorbereiding voor een grootschaliger studiedag over dit onderwerp in het najaar van 2009.

Projecten in voorbereiding

3.5.2 Studiemiddag Seksualiteit en relaties van allochtone jongeren op 27 mei 2009 te Utrecht

<i>Financiering</i>	€ 10.000
<i>Projectcoördinatie</i>	RNG
<i>Uitvoering</i>	RNG/FWOS
<i>Vorbereidingstijd</i>	Februari tot mei 2009
<i>Deelnemers</i>	Professionals uit beleid en praktijk van onderwijs en jeugdzorg, specifiek gericht op allochtonen.
<i>Sprekers</i>	Drs. R. Piternella, orthopedagoog (Aruba) en anderen.
<i>Doelstelling</i>	Kennisoverdracht aan de hand van onderzoeksresultaten van het promotieonderzoek van de heer Piternella.

3.5.3 Studiedag Seksuele ontwikkeling van kinderen tot 12 jaar, november 2009 te Amersfoort

<i>Financiering</i>	€ 35.000
<i>Projectcoördinatie</i>	RNG
<i>Uitvoering</i>	RNG/FWOS/voorbereidingsgroep van experts uit diverse gremia
<i>Vorbereidingstijd</i>	Maart tot november 2009
<i>Deelnemers</i>	Uit management, beleid en praktijk van kinderopvang, basisonderwijs, Pedagogische centra, Centra voor jeugd en gezin, GGD'en, Sense
<i>Sprekers</i>	Mw drs. H. de Graaf en anderen in het plenaire deel en workshopleiders in het middagedeelte.
<i>Doelstelling</i>	Bespreken van nieuwe inzichten rondom de seksuele ontwikkeling van 0- tot 12-jarigen en implicaties hiervan voor beleid en praktijk. Aandachtspunten formuleren voor verdere inbedding van resultaten in de praktijk voor beleidsmakers en professionals in onderwijs, jeugdwezijn, jeugdzorg en opvoeding.

3.6 Tot slot

Het geheel van de projecten overziend kan geconstateerd worden dat er in het afgelopen jaar drie projecten zijn afgerond, vijf nog lopen en zes in voorbereiding zijn, waarvan drie implementatieprojecten die begin 2009 zullen starten. Dit is een toename in vergelijking met 2007, toen er acht lopende projecten waren, één afgerond project en één project in voorbereiding.

Net als in 2007 kunnen we ook nu weer constateren dat de invulling van de tweede cirkel, de invloedssfeer van school, peergroep en media, de komende periode nog flink ter hand moet worden genomen. Met betrekking tot dit gebied dienen de komende jaren nog *calls* te

worden uitgezet. Ongetwijfeld zal het vierjarige Groningse project dat in 2009 van start gaat ook een bijdrage kunnen leveren aan een toename van kennis op dit terrein.

4. Bestuurlijke activiteiten

Het afgelopen jaar kan gekenschetst worden als het jaar waarin veel bestuurlijke veranderingen tot stand kwamen en in gang werden gezet. Achtereenvolgens worden besproken de geplande en gerealiseerde wijzigingen in de bestuurssamenstelling, de werkzaamheden van de bestuursleden in diverse interne en externe commissies, activiteiten van de per 1 januari 2008 aangetrokken freelance bestuursassistent, en herziening van het vergoedingsbeleid voor bestuursleden.

4.1 Bestuurssamenstelling

Twee nieuwe bestuursleden traden begin januari 2008 formeel toe tot het bestuur, te weten mw prof.dr. M. du Bois-Reymond, emeritus hoogleraar Pedagogische wetenschappen in Leiden, en dr. Th. van der Meer, historicus en geaffilieerd aan het P.J. Meertens Instituut. De secretaris-penningmeester, dr.mr. C. Straver, liet weten dat hij aan het eind van het jaar zijn dubbele taak wilde neerleggen. Het bestuur besloot dat hij nog enige maanden als bestuurslid zou fungeren om een aantal zaken te kunnen afronden. Voorzitter prof.mr. C. Kelk was bereid nog even als voorzitter aan te blijven, omdat de beoogde (interim) opvolger zich wegens langdurige ziekte moest terugtrekken.

Besloten werd tot een statutenwijziging, die het mogelijk zou maken naast de functie van voorzitter ook de functie van vice-voorzitter in het leven te roepen. Deze zou bij ontstentenis van de voorzitter de vergadering kunnen leiden, en daarnaast ook structureel taken van de nieuwe voorzitter kunnen overnemen. Drs. P. van Eeten, die al een periode als vergadervoorzitter fungeerde werd door het bestuur in deze functie benoemd. Mw drs. N. van Son-Schoones werd verzocht door het bestuur om de taken als secretaris en penningmeester van de heer Straver over te nemen per 1 januari 2009. Zij ging daarmee akkoord onder voorwaarde dat het penningmeesterschap een tijdelijke functie zou zijn die op termijn door een nieuw bestuurslid zou worden vervuld, dit in het kader van de noodzakelijke transparantie en het voorkomen van een te grote belasting van werkzaamheden.

Per 31 december 2008 zag de bestuurssamenstelling er als volgt uit:

Prof.mr. C. Kelk, voorzitter

Drs. P.Th. van Eeten, vice-voorzitter

Mw drs. N. van Son-Schoones, secretaris-penningmeester

Mw prof.dr. M. du Bois-Reymond, lid

Dr. Th. van der Meer, lid

Dr.mr. C.J. Straver, lid

In de loop van 2009 zal met enkele geïnteresseerde kandidaat-bestuursleden een gesprek worden gevoerd, zodat hopelijk eind 2009 het bestuur op volle sterkte is om de vele en gecompliceerde taken met verve te kunnen aanpakken.

4.2 Werkzaamheden in bestuurscommissies

In 2008 kwam het bestuur zeven maal bij elkaar, wat frequenter dan gewoonlijk, vanwege enkele ingelaste vergaderingen die betrekking hadden op wijziging van functies van bestuursleden, vaststellen nieuwe vergoedingsregeling en bespreking van het tot nu toe gevoerde en in de toekomst te voeren financieel beleid. Dit laatste uiteraard mede in het licht van de ernstige economische recessie.

Omdat de bestuursleden ook het afgelopen jaar onbezoldigd een grote hoeveelheid taken moesten vervullen, en dit een zware belasting met zich meebracht, werd besloten om in interne commissies ook met externe adviseurs te gaan werken die bijvoorbeeld specifieke expertise op bepaalde thema's hebben. Zij kunnen met name worden ingezet bij de twee commissies waar het meeste werk wordt verzet: de Commissie Wetenschapsbeleid en de

PR-commissie die in de loop van het jaar transformeerde tot Commissie Informatie en Implementatie.

Commissie Wetenschapsbeleid

Vijf maal kwam deze commissie bijeen onder voorzitterschap van mw drs. N. van Son-Schoones, met daarnaast als commissieleden dr.mr. C. Straver, drs. P. van Eeten en in de tweede helft van 2008 ook mw prof.dr. M. du Bois-Reymond. Vanaf januari tot mei 2008 werden buiten de commissiebijeenkomsten vier brainstormsessies gehouden ter nadere invulling van het Sociaal-culturele programma, met name de onderzoekslijnen Sociaal-juridische aspecten van de seksuele ontwikkeling en Sociaal-culturele aspecten: seksualiteit van kinderen en jongeren van verschillende etnische herkomst. Hieraan namen de leden van de Commissie Wetenschapsbeleid deel, versterkt met de nieuwe bestuursleden mw prof.dr. M. du Bois-Reymond en dr. Th. van der Meer, die bij uitstek expertise hebben op de genoemde terreinen.

Gezien de vele taken van de commissieleden (advisering aan bestuur over onderzoeksbeleid en -programming, beoordeling en advisering van subsidieaanvragen, zitting nemen in begeleidingscommissies, voortgang bespreken van de diverse projecten, *calls* uitzetten en contacten onderhouden met referenten) werd afgesproken dat in 2009 enkele externe adviseurs gezocht zouden worden die voor kortere of langere tijd de commissie zouden kunnen versterken en verantwoordelijkheid kunnen nemen voor een project, als contactpersoon kunnen fungeren voor de onderzoeker en deel kunnen nemen aan de begeleidingscommissie van een dergelijk project.

Commissie Informatie en Implementatie (voorheen PR-commissie)

De commissie vergaderde vijf maal, onder voorzitterschap van drs. P. van Eeten en bestond verder uit mw drs. N. van Son-Schoones, en de webmaster van het Fonds die als extern adviseur fungeert. Er werd versterking gezocht en begin 2009 gevonden in de persoon van een extern adviseur met journalistieke achtergrond. Vanuit deze commissie worden met name de contacten onderhouden met de Rutgers Nisso Groep waar het de samenwerkingsovereenkomst betreft. De commissie heeft een regiefunctie waar het implementatieactiviteiten betreft in het verlengde van onderzoek, alsmede het in de openbaarheid treden van het FWOS.

Tevens worden van hieruit ook de werkzaamheden voor de website aangestuurd. De webdesigner, tevens webmaster heeft in 2008 op verzoek van het bestuur een geheel vernieuwde website opgezet met een nieuwe rubrieksindeling.

Commissie Vermogensbeheer

De commissie bestond in 2008 uit dr.mr. C. Straver, mw drs. N. van Son-Schoones en prof.mr. C. Kelk. Eind 2008 nam drs. P. van Eeten de plaats van dr.mr. C. Straver in. Een afvaardiging van de commissie vergaderde vier keer met de vermogensbeheerders van respectievelijk ABN.AMRO en Staalbankiers. Tussendoor werd nog een gesprek gevoerd met Schretlen dat, als private banker van de Rabobank, om onafhankelijk advies werd gevraagd over de vermogenssituatie van het FWOS.

Commissie Collectiebeheer

De werkzaamheden van de archivaris die de collectie van dr. E. Brongersma inventariseert en ontsluit in het documentatiecentrum van het IISG worden begeleid door de Commissie Collectiebeheer. De commissie bestaat uit bestuurslid dr. Th. van der Meer, oud-bestuurslid en extern adviseur, dhr A. van der Steur, en drs. J. Hofman, hoofd Taakgroep archieven van het IISG.

4.3 Werkzaamheden in externe commissies

Behalve binnen interne bestuurscommissies waren diverse bestuursleden ook actief in externe commissies, variërend van begeleidingscommissies bij door het Fonds gefinancierd onderzoek tot verschillende permanente of tijdelijke ZonMw-commissies of -werkgroepen. Ook werd deelgenomen aan een structuurcommissie ter voorbereiding van een leerstoel.

Vorbereidingsgroep samenwerkingsproject ZonMw-FWOS (tijdelijk)

Zowel bestuursleden dr.mr. C. Straver (voorzitter) als mw prof.dr. M. du Bois-Reymond maakten deel uit van deze groep, die verder bestond uit prof.dr. W. Everaerd, prof.dr. J. Gerris en prof.dr. P. van Geert. Deze voorbereidingsgroep moest de oproep opstellen voor het uit te zetten vierjarige brede-contextproject over de seksuele ontwikkeling. De groep kwam drie maal bijeen, waarna in mei de *call for proposals* kon uitgaan.

ZonMw-programmacommissie Seksuele gezondheid van de jeugd

Als intermediair tussen ZonMw en het Fonds werd mw drs. N. van Son-Schoones door ZonMw en het bestuur van het Fonds gevraagd om, op persoonlijke titel, deel te nemen aan de ZonMw-programmacommissie 'Seksuele gezondheid van de jeugd'. Naast de meer algemene taak als commissielid wat betreft beoordeling en selectie van subsidieaanvragen, heeft zij ook een signalerende taak waar het thema's betreft die eventueel in aanmerking zouden komen voor financiering door het Fonds. Zij kan dit voorleggen aan het bestuur van het Fonds, waarna, bij een positief bestuursbesluit, in samenwerking met ZonMw een gerichte oproep kan uitgaan naar daarvoor geschikte instellingen.

Kwaliteitswerkgroep ingesteld door ZonMw (tijdelijk)

Deze kwaliteitswerkgroep werd ingesteld voor de periode juli tot december 2008 en had als taak de ingekomen vooraanmeldingen voor het brede-contextproject te selecteren en de als goed of voldoende gekwalificeerde voorstellen met een duidelijk advies aan de onderzoekers te laten uitwerken tot een definitieve subsidieaanvraag. Vervolgens werden de subsidieaanvragen door dezelfde groep beoordeeld en geselecteerd, waarna de beste werd uitgekozen voor subsidietoekenning.

Deze kwaliteitswerkgroep bestond uit een aantal leden van de voorbereidingsgroep (dr.mr. C. Straver, mw prof.dr. M. du Bois-Reymond en prof.dr. W. Everaerd) en een lid van de ZonMw-programmacommissie (mw drs. N. van Son-Schoones).

Structuurcommissie HVS-leerstoel Faculteit Sociale wetenschappen Universiteit Utrecht

De structuurcommissie werd samengesteld in verband met de opstelling van het structuurrapport voor de leerstoel van de Henny Verhagen Stichting die gevestigd wordt met co-financiering door FWOS en GGz Eindhoven. Vanuit het bestuur van het FWOS maakt mw prof.dr. M. du Bois-Reymond hiervan deel uit. Overige leden zijn: prof.dr. D. van Houten namens het bestuur van de Henny Verhagen Stichting, mw dr. I. Bongers namens GGz Eindhoven, en namens de UU mw dr. L. Woertman en prof.dr. R. Kleber. De eerste vergadering vond in december 2008 plaats.

Begeleidingscommissies

Vanuit de Commissie Wetenschapsbeleid wordt deelgenomen aan begeleidingscommissies van door het Fonds gefinancierde onderzoeken met een looptijd van enkele jaren.

Het afgelopen jaar waren dat de volgende onderzoeken:

- *De seksuele opvoeding en begeleiding van jonge kinderen door moeders en leidsters in de kinderopvang.* Projectleider: prof. dr. J. Hermanns (UvA); onderzoeker: mw dr. Ch. Zwiep.

Mw drs. N. van Son-Schoones was lid van de begeleidingscommissie onder voorzitterschap van mw dr. J. Rademakers (NIVEL). Er werd in het verslagjaar vier keer vergaderd.

- *Verschuivende leeftijdsgrenzen in de zedenwetgeving*. Projectleider: prof.mr.dr. M. Moerings; onderzoeker: drs. J. Gooren. Bestuursvoorzitter prof.mr. C. Kelk, als strafrechtdeskundige, en dr.mr. C. Straver en drs. P. van Eeten vanuit de Commissie Wetenschapsbeleid, overlegden enige malen met de onderzoekers voorafgaand aan en tijdens het onderzoek, omdat het hier om een pilot project ging dat eventueel gevolgd zou worden door een omvattender onderzoek. Pas bij die gelegenheid wordt een formele begeleidingscommissie ingesteld met externe deskundigen en een afgevaardigde vanuit het Fonds.
- *Seksualiteit onder de zestien: codes en praktijken in Nederland na 1945*. Onderzoeker: dr. C. Wouters, onder supervisie van prof. dr. L. Heerma van Voss, tevens voorzitter van de begeleidingscommissie. Dr.mr. C. Straver en mw drs. N. van Son-Schoones namen deel aan de begeleidingscommissie, die echter in het verslagjaar niet bijeen is geweest door langdurige ziekte van de onderzoeker.
- Het nog te starten onderzoek *Tracing trajectories in the Sexual development of Youth; an approach based on the theory of complex dynamic systems*, projectleider prof.dr. P. van Geert (RUG), hoofdonderzoeker mw drs. M. Boelhouwer. Mw prof.dr. M. du Bois-Reymond neemt namens het FWOS zitting in de begeleidingscommissie.

4.4 Bestuursassistentie

Vanaf 2008 is er gedurende ongeveer 15 uur per week freelance ondersteuning van het bestuur door mw drs. H.A.C. Brinkman, deskundig op het terrein van personeel en organisatie. Omdat het FWOS geen eigen bureau heeft is geen sprake van werknemers in dienstbetrekking. Er wordt gewerkt met een VAR (Verklaring Arbeidsrelatie) die door de betreffende freelancer wordt aangevraagd. Haar taken verricht zij in opdracht van verschillende bestuursleden en op diverse terreinen, zoals:

- het opstellen van rapportages voor bestuurs- en commissievergaderingen;
- het ontwerp van standaardbrieven en formulieren voor de beoordelingsprocedure van subsidieaanvragen en het uitwerken van een tijdspad hiervoor;
- ontwerp van een ordeningsprincipe voor het bestuursarchief vanaf 1999; het afgelopen jaar werd ook een bestuursreglement opgesteld, in overleg met de secretaris, behorend bij de statuten;
- redigeren van grote documenten als jaarverslag en leveren van een bijdrage daaraan; maken van brochures en factsheets op basis van onderzoeksgegevens;
- literatuuronderzoek aangaande onderwerpen waarover bestuurs- of commissieleden wat meer informatie willen in verband met beoordeling van subsidieaanvragen;
- de organisatie van studiedagen; in 2008 betrof dit de studiedag *De seksuele opvoeding van jonge kinderen* (zie paragraaf 3.5 *Implementatieprojecten*), in 2009 staan twee studiedagen gepland.

4.5 Vergoedingsregeling bestuursleden

Besloten werd tot een herziening en aanscherping van de vergoedingsregeling voor bestuursleden. Dit naar aanleiding van vragen van nieuwe bestuursleden om verheldering. Ten eerste werd een nieuwe vacatiegeldregeling vastgesteld, waarbij de vergoeding voor geconvoceerde bestuurs- en commissievergaderingen werd verhoogd tot een meer marktconform niveau. Voor zover bestuursleden die aan externe commissies deelnemen al elders een vergoeding krijgen, ontvangen zij die niet van het FWOS. Dat geldt bijvoorbeeld voor deelname aan ZonMw-programmacommissies.

In het verlengde van deze nieuwe declaratieregeling werd een vergoedingsregeling gemaakt met criteria waaraan bestuurlijke werkzaamheden moeten voldoen willen ze voor een extra vergoeding bovenop de gangbare vergoeding voor bestuurs- en commissiewerk in aanmerking komen. Het bestuurswerk is in principe onbezoldigd, er staat alleen een zakelijke vergoeding tegenover in de vorm van vacatiegeld en een bescheiden onkostenvergoeding.

In de regeling is vastgelegd wat onder 'normale bestuurswerkzaamheden' wordt verstaan en wat onder bijzondere opdrachten, die qua inhoud en omvang boven het gewone bestuurswerk uitstijgen en waarvoor toestemming moet worden verleend door het bestuur. Per definitie zijn dit soort opdrachten van zeer beperkte duur om het betaalbaar te houden en ook overbelasting te voorkomen. Bij bijzondere opdrachten kan gedacht worden aan het schrijven van prioriteitennota's voor onderzoeksbeleid, de herziening van het Programma Wetenschapsbeleid, of beoordeling van rapporten. Het gaat dus om zeer specifieke inhoudelijke werkzaamheden die niet aan de bestuursassistent of aan derden kunnen worden opgedragen.

5. Financieel beleid

Het FWOS heeft twee vermogensbeheerders: Staalbankiers te Den Haag en ABN.AMRO private banking in Zeist. Daarvoor werd gekozen om de rendementen van beide banken te kunnen vergelijken. Bovendien werd afgesproken met Staalbankiers dat alle uitgaven voor projecten en andere activiteiten van het Fonds via deze bank betaald zouden worden. Aan het eind van het verslagjaar werd besloten dat beide banken jaarlijks elk €175.000 op een betaalrekening bij Staalbankiers zouden storten waarmee de uitgaven door het fonds zouden worden bekostigd. Eind 2008 werd daarmee een begin gemaakt.

5.1 Overzicht financiële situatie afgelopen jaar

Na aftrek van uitgaven is het verlies aan het eind van het verslagjaar ruim 800.000 euro, waarbij op aandelen ongeveer 20% werd verloren en op obligaties 10%. Staalbankiers deed het iets beter met een rendement van -14% dan ABN.AMRO dat een rendement opleverde van -18%.

Omdat in de tweede helft van het jaar het beursklimaat en de economische situatie in het algemeen snel verslechterde, de negatieve rendementen zich in 2009 zullen voortzetten en er nog weinig zicht is op een duidelijk herstel van het beursklimaat, stond het bestuur voor de vraag welk beleggingsbeleid voor de komende tijd zou moeten worden gehanteerd.

Naast gesprekken met de vermogensbeheerders werd ook nog advies ingewonnen bij een onafhankelijk adviseur van Schretlen. Op basis hiervan besloot het bestuur om de enkele jaren aangehouden verdeling van 40% aandelen en 60% obligaties terug te brengen tot een wat minder risicovol model met een bandbreedte van 25% zakelijke waarden en 75% vastrentende waarden. Zowel bij ABN.AMRO als bij Staalbankiers werd vervolgens dit meer defensieve model richtinggevend voor de beleggingen.

Tegenover de verliezen in 2008 staan aanmerkelijk hogere bestedingen dan in de voorafgaande jaren. Zo zijn de uitgaven voor wetenschappelijk onderzoek de laatste jaren meer dan trendmatig gestegen.

Voor 2009 zijn eveneens hoge kosten voor onderzoek te verwachten. Toch heeft het bestuur al enkele jaren geleden besloten dat, als het door tegenvallende inkomsten niet anders kan, het Fonds op het vermogen zal gaan interen om zo de maatschappelijke en wetenschappelijke doelstelling waar te maken.

De overheid beslist vanaf 2008 jaarlijks over toekenning van de status van Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) aan het FWOS. Het Fonds beantwoordt tot nu toe in sterke mate aan de gestelde criteria die gelden voor deze instellingen

Het aandeel van de uitgaven voor wetenschappelijk onderzoek is wat teruggelopen in vergelijking met het jaar daarvoor. Dat heeft alles te maken met de flinke stijging van de kosten voor bestuurlijk en secretariael management. Zie hierna voor een toelichting.

Dat de kosten voor bestuurlijk en secretariael management intussen gestegen zijn is niet verwonderlijk, gezien de veelheid aan taken en de frequente bestuurs- en commissievergaderingen, zoals beschreven in hoofdstuk 4. Die kostenverhoging heeft, voor een klein deel, te maken met een verhoging van het vacatiegeld van bestuursleden vanaf 1 januari 2008, maar vooral met het aantrekken van een freelance bestuursassistent voor 15 uur per week. Zeker het komend jaar zal dit moeten leiden tot de nodige efficiency in de ondersteunende werkzaamheden en daarmee tot de noodzakelijke kostenbesparing.

5.2 Prognose en planning

Met de bankiers is afgesproken dat jaarlijks maximaal €300.000 zal worden vrijgemaakt voor projecten en maximaal €50.000 voor bestuurskosten. Aan het eind van 2009 zal worden bekeken in hoeverre door eventuele wijzigingen in prioriteitstelling dan wel veranderingen in de financiële situatie van het FWOS deze bedragen kunnen of moeten worden bijgesteld.

Eind 2008 is een liquiditeitsprognose opgesteld voor het komend jaar waar het gaat om onderzoeks- en implementatieprojecten en het onderzoeksondersteunende documentatieproject voor IISG. Voor onderzoek en implementatie is een budget vastgesteld van € 300.000 voor 2009. Daarbovenop komt nog een bedrag van €55.000 per jaar van het, verhoudingsgewijs nogal dure, documentatieproject. Dit zorgt, in ieder geval voor 2009, voor een overschrijding van het maximale budget dat jaarlijks door het Fonds kan worden uitgegeven aan onderzoek en implementatie (zie boven).

Dit zo zijnde kan het bestuur ervoor kiezen om de overschrijding te accepteren, ook in de jaren daarna als dit project nog loopt. Een andere mogelijkheid is dat het maximale budget wordt gehandhaafd, maar het aandeel voor onderzoek en/of implementatie naar beneden wordt bijgesteld in 2010 en 2011. Het is in ieder geval van belang dat voor de komende jaren de inhoudelijke en financiële prioriteiten goed worden vastgelegd, zodat op basis daarvan een adequate verdeling van de financiële middelen over onderzoek, implementatie en onderzoeksondersteunende activiteiten kan plaatsvinden.

5.3 Maatregelen ter verbetering van efficiency en stimulering van vermogensgroei

Het FWOS is in een opbouwfase wat betreft bekendheid geven aan de doelstelling en onderzoek in de lijn van deze doelstelling tot stand brengen. Zonder meer bezuinigen op onderzoekssubsidies zou niet verstandig zijn. Wel zal de komende jaren gekeken worden naar kostenbeheersing wat betreft de ondersteunende taken en naar een duidelijker prioriteitstelling binnen de onderzoeksprogramma's. De herziening van het Programma Wetenschapsbeleid heeft daarin ook een duidelijke functie waar het gaat om het vastleggen van die prioriteiten voor de komende vijf jaar.

Verder zou het Fonds ook wat gericht op zoek kunnen gaan naar mogelijkheden voor co-financiering van projecten, zoals nu het geval is bij de leerstoel van de Henny Verhagen Stichting en wellicht mogelijk is indien besloten wordt tot samenwerking met NWO.

Het aantrekken van een freelance bestuursassistent in 2008 heeft nog onvoldoende directe gevolgen gehad voor een daling c.q. afbouw van de kosten van het secretariael management. Daarom zal in 2009 op deze kosten sterk worden bezuinigd. Een aantal zaken kunnen worden overgenomen door de bestuursassistent en een ander deel van de werkzaamheden zal door de secretaris in het kader van de normale, onbezoldigde bestuurstaken worden verricht.

Tenslotte gaat het FWOS in 2009 actief op zoek naar donateurs die het Fonds met kleinere of grotere giften willen steunen, zodat kleine praktijkgerichte projecten voor jeugdigen of hun opvoeders en begeleiders daaruit gefinancierd kunnen worden. Door de ANBI-status van het Fonds wordt het aantrekkelijker voor donateurs omdat hun giften nu fiscaal aftrekbaar zijn. Op de website staat informatie over de doelstelling van het FWOS, dat niet commercieel werkt, geen winstooiwerk heeft en slechts over een bescheiden vermogen beschikt; en over wat er met de giften gebeurt en wat de fiscale mogelijkheden zijn. Opname in het 'Goede doelenboek' dat bij notarissen ligt is ook een voor de hand liggende mogelijkheid die verder wordt geëxploreerd.